

JACHT OP DE MANNEN

wen. Van alle kanten kwamen vrouwen aangerend met dekens, kleren en eetwaren. Anderen liepen weer terug om nog dingen te halen of vriendinnen te waarschuwen, snikkende, huilende.

... Vijf transporten zijn die middag langs gegaan . . . Er werd verteld dat het doel Zwolle was . . . Er waren jongens bij, zo van de straat opgeraapt, met alleen een boezeroentje over hun blote lijf en een colbertjasje. Er waren er op klompen. In de stoet liepen o.m. politieagenten, postboden en conducteurs, allen in uniform.¹

Weggevoerd uit Rotterdam en Schiedam werden ca. vijftigduizend mannen: vermoedelijk twintigduizend te voet, twintigduizend per schip en tienduizend per trein (een groep van ca. vijfhonderd mannen moest fietsen, naar Amersfoort). Te voet liepen sommigen, gelijk reeds vermeld, naar Delft, anderen via Waddinxveen en Gouda naar Utrecht en vandaar naar Soesterberg en Amersfoort, zelfs nog verder: naar de plaatsen aan de zuidelijke Veluwezoom waar zij aan het spitten werden gezet. Het weer was op de dagen waarop die transporten te voet plaatsvonden, aan de koude kant – één dag was er, maandag de 13de, waarop het vrijwel onafgebroken regende. ‘Vermoeid, gepakt en gezakt . . . met bagage die steeds zwaarder scheen te worden, liepen de mannen’, schrijft Sijes, ‘tientallen kilometers per dag. Rust werd hun zelden gegund, en dan nog slechts voor korte tijd. Met natte, pijnlijke voeten, hongerig, de handen vol blaren van het sjouwen, rug en schouders stuk van de drukkende bagage, met kapotte schoenen, sleepten zij zich voort’² – zij die niet verder konden, werden op gevorderde boerenwagens geladen. Ontsnappen uit de stoeten was nauwelijks mogelijk, maar in Delft waar de Rotterdammers en Schiedammers in gebouwen van de Technische Hogeschool moesten overnachten en waar de Centrale Keuken voor warm eten en brood zorgde, stelde een illegale groep bijna tweehonderdvijftig razzia-slachtoffers die gedaan hadden alsof zij bij die voedselvoorziening waren ingeschakeld, in staat in de stad onder te duiken. Een dergelijke hulp werd ook elders verleend, zoals de inwoners van de streken, steden en dorpen waar de Rotterdammers en Schiedammers doorheen trokken, over het algemeen getuigden van een intens en door de razzia-slachtoffers ontzaglijk gewaardeerd medeleven. ‘Overal langs de routes’ (wij citeren weer het samenvattend beeld dat Sijes heeft gegeven) ‘werden de mannen overladen met allerlei dingen die zij nodig hadden. Zelfs op de open

¹ Aangehaald in a.v., a.v. ² A.v., p. 151.